

B. SZABÓ GYÖRGY

(1920—1963)

B E L A D U R A N C I

Az elmúlt évek és évtizedek időbeni távolsága nélkülözhetetlen a művész alkotómunkájának az értékeléséhez és ahhoz, hogy azonosíthassuk a korszakkal, amelynek részese volt. Sajnos, számtalan körülmény nehezíti az értékelést, valamint csökkenti a történések és művek megvitatásának a lehetőségét, ezért megtörténik, hogy a művek tovább élnek, míg az alkotót lassan elfeledjük. Különösen akkor fenyeget ez a veszély, amikor a művész hatása inkább törekvéseiben, mintsem műveiben jut kifejezésre.

Az ilyen művészek egyike volt B. Szabó György, a félbemaradt művészettörténész, a társadalmi-politikai munkás, festő, grafikus, író és kritikus, professzor és a művésztelepek létrehozásának egyik szószólója. Mint az említett művészeti ágazatok néhai művelőjét, a vajdasági művészet újjáéledésekor, úgy tűnik, éppen mint képzőművészt nem értékelték kellőképpen.

B. Szabó György részt vett azokban a történésekben, amelyek következtében a vajdasági képzőművészeti környezet jelentős művészeti központtá alakult át. Igaz, a vajdasági művészetnek voltak fényes pillanatai korábban is, de csak rövid felvillanások formájában. A századfordulón jelentkező festőkolóniák mozgalmára és a két háború közötti egész sor egyéni erőfeszítésre gondolok. Miután a tehetségek kiégttek, vagy elmentek, különösen a második világháború alatt, Vajdaság ismét csak provinciává süllyedt. A művésztelepek mozgalma, amelyért B. Szabó egész valójában harcolt, mégis nélküle bontakozott ki, mert ugyanakkor más területeken volt elfoglalva. Szenvedélyes aktivista, a szabadság első évtizedének jellegzetes alakja volt. Idő előtt elégett, még mielőtt valami mellett véglegesen dönthetett volna. Igaz, annak idején leírta: „...festő vagyok, talán elsősorban festő...”, de nem tudta megfosztani magát az írás izgalmától, sem a tevékenység annyi más lehetőségétől.

Ismerve a művész képzőművészeti hagyatékát és a korszerű képzőművészeti kifejezésért síkraszálló írásait, B. Szabót a hatodik évtized, a modern kifejezőeszközöknek a tartomány művészetében való betörése periódusának jelentős személyiségei közé kell sorolnunk.

Rajzolt, festett és ihletetten írt képzőművészetünk útkereséséről, sok más művésznél jobban. A nemzetközi kiállításokon felfedezte a művészi üzenet szuggesztivitását, „első kézből” tudósította nem éppen tájékozott közönségünket. Vitába szállt a művészekkel, kísérletezett és támogatta mások kezdeményezéseit, ha azok a világ és az európai modern művészeti törekvések felé irányultak.

A körülményeknek köszönhetően, B. Szabó György végigjárta az életnek a művész számára igen kedvező „iskoláját”. Először 1934-ben állított ki mint rendkívül tehetséges gyerek a fiatal reménységek tárlatán. Következő bemutatkozása a fiatalok emlékezetes tárlatán volt 1938-ban, a szabadkai Népkörben, ahol ma már jól ismert proletár-portróját állította ki (tusrajz, 26×19,5 cm, a bal alsó sarokban a jelzés: Proletár, a jobb sarokban: Szabó György 1938). A művészettel dr Gyenes Viktor, egy őszinte barátja és mecénása könyvtárában ismerkedett, aki az akkori Becskereken segítette és irányította. Ezt követően Zágrábban művésztörténetet hallgatott. A háborús éveket egyetemi hallgatóként Pesten töltötte, ahol művészetet és irodalmat tanult, s ahová a szülővárosából döbbenetes emléket vitt magával: mecénását megölték, s a fiatal, érzékeny művész megismerte a megszállók vad gonoszítottait.

Az említett könyvtárban látta először a szecesszió ideges, kígyózó vonalait, amelyekkel Budapesten ismét találkozott. Megismerkedett a magyar avantgarde művekkel, hatással voltak rá a konstruktivisták, megszerette Barcsay Jenő rajzait. Ezután Van Gogh és Gauguin műveit lelkesedett, hogy később Matisse és Picasso mellett tegyen hitet. Kétségtelen, hogy már ekkor felfigyelt Vajda Lajosra (1941. szeptember 7-én halt meg), mert a háború után (1960-ban) ismét megkereste ennek a rendkívüli szürrealistának a műveit, amelyek igen finom ívelésű vonalaikkal és kollázsaiakkal hatottak rá. Visszatérése után kitűnő esszét írt a magyar művészet e tragikus alakjáról.

A háború utáni években tevékenyen részt vett az élénken zajló eseményekben. Az egyik első kiállítást Zrenjaninban (az akkori Petrogradban) tartották meg már 1945. szeptember 16-án. Recenzensként még a háború alatt foglalkozott a vajdasági képzőművészekkel. Most itt valamennyiüket együtt találta, és a továbbiakban velük együtt fejlődött. 1952-ben megalakult az első művésztelep, és ő is felajánlotta a részvétele. A zentai, becsei, topolyai és különösen az écskai művésztelep mindvégig közel marad hozzá. Részt vett a vajdasági művészek kiállításain, de önálló tárlatot nagyon ritkán rendezett: Belgrádban 1956-ban, 1957-ben, 1960-ban és 1963-ban, amikor (utolsó évében) Ljubljanában is bemutatkozott. A vajdasági közönség jól ismerte, de a kritika nem figyelt

föl rá különösebben. Figyelmet keltett „a fekete-fehér kromatika, ez a tompa és súlyos ritmus”, a „kései szecessziós-expresszionista hatások”, de „a vonalvezetésben megmutatkozó rutin és önállóság” is. Összetett síksági kultúránk és mentalitásunk különös sarjadéka és rejtélye volt s maradt, akit néha ok nélkül dicsértek, de ugyancsak ok és mentség nélkül elfeledtek.

A vajdasági táj kultúrája sok ösztönös építőjének egyike volt B. Szabó, az új szocialista társadalom kiépítésének lelkes elkötelezettje. Azzal a meggyőződéssel, hogy a legsokoldalúbb tevékenységre van szükség, kíváncsi reneszánsz tudósként, legkülönbözőbb külön-külön is egész embert követelő területeken dolgozott. Képzőművészeti alkotómunkája ezért nem érvényesült kellőképpen. Mégis, számtalan rajza, ritka festményei, az illusztrációk tömege, esszéi és kritikái lehetővé teszik, hogy jobban megismerjük és meghatározzuk.

A *vonat* szemmel láthatóan kezdettől fogva első helyen van nála, és tehetségét is ez hozta felszínre. Később a vonal válik az érett művész fő gondjává, és B. Szabó így a jelentős *rajzoló-alkotó* személyiségek közé tartozik, méghozzá akkor, amikor Vajdaságban kevés művész van, aki a rajzra összpontosítaná a figyelmét. A vonal nála kezdettől fogva tökéletesedik. Miután Budapestről visszatért Zrenjaninba, rendkívül tájékozott és modern irányvételű, tehetséges és végtelenül kitartó, ambiciózus. Más irányú tevékenységei (társadalmi-politikai munka, irodalom, tanárság) miatt azonban B. Szabó egész idő alatt csupán illusztrációkat rajzol, és mint a *Dolgozók* jeles munkatársa, szövegrajzolója válik ismertté. A többi technikával ritkábban jelentkezik.

A vonal, az eszköz, amellyel B. Szabó beírta nevét Vajdaság modern képzőművészetébe, sok fázison ment át, hogy végül személyes, különleges kifejezőeszközzé váljon. A Proletár portréját sűrű tollvonásokkal formálta meg. A háború idején az energikus vonalú vázlatok jutnak túlsúlyba, a magyar konstruktivisták mintájára. A háború után Milan Konjović hatása észlelhető, akihez őszinte barátság fűzi. Időnként a Van Gogh-i vibrálás vagy pedig a szecessziós eredetű hullámzó, játékos vonalak jelentkeznek.

A kísérletezés egészen addig tart, amíg a tüdőbeteg B. Szabó nem megy el gyógykezelésre a gólniki szanatóriumba. Rákényszerítve arra, hogy pihenjen és kikapcsolódjon a mindennapok történéseinek gyors örvényéből, B. Szabóban kibontakozott a festő, illetve a vonallal megigézett gondolkodó. Sajnos, ez egyben rövid életének befejező szakasza is.

Valamivel korábban a művésztelepeken, a belgrádi művészekkel, a December csoport tagjaival való kapcsolatai során B. Szabó szintén a geometrizmust követi, és a korábban uralkodó érzékivel szemben a konstruktivizmus felé irányul. A művész az elvontság felé törekszik, harmóniát és arányokat keres.

A kórház könyékén a művész sokat gondol az anyag átalakulására és

a forma mulandóságára. Nappal sokat sétál a környező erdőkben, és az így szerzett élmények hatására a kifejezés új lehetőségeit fedezi fel. Egész sor tanulmánya jön így létre, amely fokozatosan „a halállal való beszélgetés” tragikumába megy át — ahogyan naplójában is feljegyzi, miközben a betegség hosszú éjszakáit a toll és a tus tölti ki. A magány periódusa ez, ellentétben a művésztelepek kollektívizmusával.

Betegsége végtelen óráiban a Velencei Biennále (1959) és más kiállítások képeire emlékezik, és naplójában feljegyzi: „az absztrakt művészi felfogás jelentős térhódítása a grafikában”, hogy ezt hamarosan „nagy rajzai”, első absztrakt művei kövessék — majd a realista motívumokkal való végleges szakítás. Ezek már nem az erdei növényzetről vagy a korhadó fatörzsekről készített figyelmes tanulmányok, hanem teljesen szabad kompozíciók, amelyek növekednek és szétfolynak a fehér papíron. A gazdag fantáziával megrajzolt formák számtalan légies tollvonásból, pontból, vonalból állnak össze. A tétlenségre ítélt törekeny testben óriási lefojtott energia feszül. Az ekkor keletkezett rajzokon a feszültséget az előtte álló fehérség végtelenjében a rövid tollvonások sokszorosításával vezeti le. Egy pontból kiindulva a rajzolt felület szétömlik, örvénylik a belső feszültségtől, amely a rajzot és a szerzőt egyaránt feszíti; egymásik helyen légies fátyollá változik, amely szétszakadozik, hogy másutt ismét egybeolvadjanak a vonalak, a sötétség sűrűségét árasztva. A papír előtti ilyen suttogás után a művész már hűvös higgadsággal végzi a javításokat, elszakadva a műtől, mert „a rajz megkezdte önálló életét. Függetlenné vált, csupán önnön törvényeinek engedelmeskedik. Idegen tekintetek érik, gondolatokat, érzéseket ébreszt, ellenállást vált ki...” (Napló, 1960. január 5-én, 21 óra 30 perckor) Elmélkedve, Szabó valamivel később felteszi a kérdést, kifejezve törekvését: „Talán ott majd sikerül teljesebben megvalósítanom a harmónia diszharmoniját, a lefojtott szenvedélyt, a fegyelmezett nyugtalanságot.”

Megfigyelve „a pusztulás nyomasztó élményét: a szerves anyag felbomlását, a szépség halálát”, Szabó egymás után sorakoztatja Hungária című rajzait, amelyekkel eltávolodik a művésztelepek tematikájától, és autentikus utakra jut, amelyekre a jellegzetes kifejezésmód és kézvonás jellemző. Belemerülve az elvont forma problematikájába, a művész olyan kísérletbe fogott, amit már nem tudott befejezni. Tudatában van annak, hogy ezek a rajzok „a világhoz való viszonyulás egyik lehetséges módja, de nem az egyetlen és talán nem is a legmegfelelőbb”.

Habár a halál félbeszakította a művész kételyeit, és bár befejezetlen életművet hagyott maga után (Egyáltalán befejezte-e valaha is bárki a saját művét és elégedett volt-e a végén?), mégis megállapíthatjuk, hogy B. Szabó György azon kevés művész egyike, aki a hatodik évtized vajdasági művészetében az absztrakt irány őszinte híve és elkötelezett szószólója volt. Művészetében módszeresen és következetesen olyan magas szintet ért el, amelyen mesterien vitte át a fehér papírra szívének lükte-

tését, azzal a meggyőződéssel, hogy a világos és a sötét árnyalataival a vajdasági modern képzőművészet legdinamikusabb fejlődési szakaszához tartozik. Jegyzetei, amelyekkel ezt a lázas képzőművészeti vallomástételt kísérte, megérdemlik annak a kritikának a figyelmét, amely éppen azokban az években az ő segítségével született és fejlődött.

Az életének utolsó esztendeiben létrejött nagy rajzai, a vázlatok, szövegrajzok és pasztellek sokasága, az esszék és kritikák képezik figyelemreméltó, értékes hagyatékát. Adjuk még hozzá, hogy a művésznak szándékában volt e vidék képzőművészeti hagyományainak a kutatása is. A Pechán Józsefről szóló kitűnő írás mellett B. Szabó gyűjtötte és feljegyezte azoknak a művészeknek az adatait is, akik a múltban ezen a tájon működtek. Ezt a kezdeményezését később mások folytatták. Alkotókészség és minden iránt való érdeklődés jellemezte a művészt és kutatót. Ezért ma a modern művészet megteremtői között tartjuk számon, és neki köszönhetően beszélhetünk a vajdasági gazdag művészeti élet folytonosságáról. B. Szabó összetett, nemes alakja ennek a tájnak, amely művészeti provincia és központ is egyidőben.

KARTAG Nándor fordítása